

Zonnebloem, Zandhaver en Zeewolfsmelk

Vegetatie-ontwikkeling in De Kerf

COR TEN HAAF

In 1997 ontstond De Kerf bij Schoorl. Bij kilometerpaal 30,5 werd een gat in de zeereep gegraven en de achterliggende vallei werd zodanig afgeplagd dat de zee regelmatig naar binnen kon stromen. Het was voor het eerst dat een dergelijk project werd uitgevoerd. Inmiddels begint de vegetatie-ontwikkeling goed op gang te komen. Voor de gemiddelde bezoeker vallen vooral de honderden zonnebloemen op, die zich op de vloedmerken hebben gevestigd. Wie echter wat verder kijkt, ziet dat de meeste inheemse "vloedmerkplanten", waaronder diverse Rode-lijstsoorten, hun plekje in De Kerf gevonden hebben.

Overstroming en verstuiving

De keuze voor de lokatie bij Schoorl was niet onlogisch. Al enkele malen eerder deze eeuw stroomde de zee hier spontaan naar binnen. Om frequente overstroming mogelijk te maken was het nodig de achterliggende Parnassivallei dieper af te plaggen. Parnassia of andere vochtige valleiplanten kwamen er overigens al lang niet meer

De margrietachtige bloemen van de reukloze kamille (foto: Cor ten Haaf).

voor. De vegetatie was sterk verdroogd en veruigd, waardoor afplaggen geen groot verlies aan natuurwaarden betekende.

Na de inrichting is De Kerf al enkele tientallen malen ondergelopen. Dat gebeurde vooral in de periode van september tot maart, maar in 1998 was er ook nog een overstroming in juni. Doordat de bodem geleidelijk oploopt, verdwijnt de vallei de ene keer helemaal onder het zeewater en de andere keer slechts tot halverwege. Hierdoor ontstaat een geleidelijke gradiënt van zout naar zoet. Afgezien van de inrichting van De Kerf laat men in het kader van hetzelfde project de natuur tussen paal 29 en 32,5 vrijelijk haar gang gaan. Het gevolg is dat er meer verstuivingen optreden in de zeereep, maar ook dat de achterliggende duinen licht overstoven worden.

Niet overstoven vloedmerken

Bij elke overstroming van De Kerf wordt langs de hoogwaterlijn een vloedmerk afgezet. Dit bestaat uit wier, krabben en kwalen, maar ook uit hout, plastic, glas en ijzer. Het minder gewenste afval van onze civilisatie wordt, voor zover als dat mogelijk is, door Staatsbosbeheer opgeruimd. Het organische materiaal blijft echter liggen omdat dit een belangrijke rol speelt bij de eerste vegetatie-ontwikkeling. Tot nu toe groeien de meeste planten in De Kerf op al dan niet overstoven vloedmerken. De vegetatie van de niet overstoven vloedmerken wordt gedomineerd door de hoog opschietende strand- en spiesmelde. Daartussen vallen vooral de margrietachtige bloemen van de reukloze kamille en de talrijke zonnebloemen op. De zonnebloemen bereiken in dit extreme milieu een maximale lengte van een meter. Je zou den-

Zonnebloemen groeien algemeen op al dan niet overstoven vloedmerken (foto: Cor ten Haaf).

ken dat ze hier uitgezaaid zijn, maar toch is dat niet het geval. De zaden drijven en zijn waarschijnlijk goed bestand tegen zeewater. Het humus- en voedselrijke vloedmerk vormt ondanks het hoge zoutgehalte een geschikte voedingsbodem. Ook op de waddeneilanden worden soms zonnebloemen op vloedmerken aangetroffen.

Minder opvallend is de zeldzame strandbiet, die zich in groot aantal in De Kerf gevestigd heeft. Een andere zeldzame plant, die we regelmatig op de onoverstoven vloedmerken aantreffen is zeekool, die nog niet opvalt omdat het uitsluitend om kiemplanten gaat. Als deze echter de komende winter overleven zullen ze volgend jaar nog meer in het oog springen dan de Zonnebloemen.

Overstoven vloedmerken

Een groot deel van de vloedmerken raakt al vroeg in het voorjaar overstoven. Op deze vloedmerken komt een andere vegetatie tot ontwikkeling, die gedomineerd wordt door zeeraket en stekend loogkruid.

Het blad van de late stekelnoot. De plant wordt sinds het begin van deze eeuw in ons land gevonden en is sinds de vijftiger jaren ingeburgerd op zandige plekken langs rivieroeveren en in uiterwaarden (foto: Cor ten Haaf).

In De Kerf treffen we verder een aantal bijzondere planten in deze gemeenschap aan. In de eerste plaats is dat de zeer zeldzame gelobde melde, die opvalt door de zilverachtig glanzende bladeren. De plant is gemakkelijk te herkennen door de doolhofnervatuur van de bladeren, die zichtbaar wordt als we de zilverachtige beharing afwrijven en het blad tegen het licht houden.

Daarnaast komen we in deze vegetaties regelmatig twee adventiefplanten tegen. De late stekelnoot is een forse struikachtig vertakte plant die, zoals de naam al aangeeft, stekelige vruchten heeft. De plant wordt sinds het begin van deze eeuw in ons land gevonden en is sinds de vijftiger jaren ingeburgerd op zandige plekken langs rivieroeveren en in uiterwaarden. De tweede soort is de veel minder opvallende zandambrosia. Deze plant, die we op verschillende plaatsen in gezelschap van de late stekelnoot vinden, is afkomstig van de Noord Amerikaanse prairies. De soort wordt sinds het begin van deze eeuw in ons land gevonden.

Jonge duinvorming

Als er voldoende zandaanvoer is en de begroeiing het zand fixeert ontstaan er embryonale duintjes, die enig zoet water vast kunnen houden. Biestarwegras is de belangrijkste plantensoort die het zand vastlegt en ervoor zorgt dat de duintjes steeds hoger worden. Ook zeeraket en stekend loogkruid komen we nog regelmatig tegen, maar daarnaast treffen we op diverse plaatsen nieuwe soorten aan als zandhaver, zee-postelein en de zeldzame zeewolfsmelk. In 1998 kwamen op embryonale duintjes langs de noord- en ooststrand van De Kerf massaal kiemplanten van de zeewinde voor. Deze duintjes zijn de afgelopen winter echter door de zee overgeruimd en dit jaar werd geen enkele plant teruggevonden. Dit komen en gaan van soorten is vanzelfsprekend kenmerkend voor het dynamische milieu dat we in De Kerf aantreffen. Op de hogere duintjes krijgt het biestarwegras hulp van andere grassen als helm en duinzwenkgras. In die fase vestigt ook de zeemelkdistel zich, terwijl hier de afgelopen zomer veel kiemplanten van blauwe zeedistel werden gevonden.

Kweldervegetaties

De tot nu toe besproken vegetaties vinden we vooral langs de randen van de vallei, op en langs de afgezette vloedmerken. Op het vlakke centrale deel van de afgeplagde vallei kwam tot voor kort weinig begroeiing voor. In het eerste jaar bleef de vegetatie beperkt tot wat zomp-

De blauwe zeedistel, hier met een sint-jacobsvlinder, komt veel voor in de zone achter de zeereep en heeft zich ook in jonge duintjes gevestigd (foto: Cor ten Haaf).

rus, uit wortelstokken opgeschoten riet en een enkele kiemplant van zulte. Nu komen deze drie planten in een groot deel van de vallei voor en daarnaast hebben zich soorten gevestigd als hertshoornweegbree, heen en greppelrus. Op een enkele plek vinden we ook kwelderplanten als kortarige zeekraal, lamsoor en schorrekruid. Toch is het niet waarschijnlijk dat in De Kerf op grote schaal "echte" kweldervegetaties tot ontwikkeling komen zoals we die kennen van bijvoorbeeld De Slufter op Texel of Het Zwin bij Cadzand. In tegenstelling tot deze gebieden wordt De Kerf begrensd door een breed duingebied met een grote zoetwatervoorraad. Daarbij is de zogenaamde komberging, zeg maar het gebied waar zout water binnen kan komen, te klein en ligt het te hoog. Lang niet bij elke vloed komt het zoute zeewater naar binnen. Bovendien wordt het al weer snel weggedrukt door het zoete grondwater. De waterplas in het noordelijk deel van De Kerf, die tot laat in de zomer water bevat, is enkele weken na de laatste overstroming alweer zoet. Veel duidt erop dat in en rond deze plas een vegetatie tot ontwikkeling zal komen die gedo-

Bitterkruid komt nu massaal voor in de licht overstoven zone achter de zeereep (foto: Cor ten Haaf).

mineerd wordt door heen, zulte en riet. Ook in het overig deel van de vallei zullen zich waarschijnlijk vooral vegetaties vestigen die kenmerkend zijn voor de overgang van zout naar zoet. Jammer is dat niet, want juist op dit soort gradiënten is een grote variatie aan vegetatietypen en plantensoorten te verwachten. In die zin kan De Kerf ook in de komende jaren nog voor heel wat verrassingen zorgen.

Planten van vochtige duinvalleien

Aan de meest zoete kant van de gradiënt kunnen we vegetaties van vochtige duinvalleien verwachten. Tot nu toe vinden we de eerste pioniers hiervan uitsluitend op plaatsen die de afgelopen winter niet overstroomd geweest zijn. Dus alleen langs de hoogste randen en inhammen van de afgeplagde vallei. Naast strandduizendguldenkruid gaat het om de miniatuurplantjes dwergbies, dwergglas en dwergzegge, die kenmerkend zijn voor vochtige, kale en kalkarme bodem. Of, en zo ja in welke richting, de vegetaties van vochtige duinvalleien zich verder zullen ontwikkelen is in grote mate afhankelijk van de frequentie waarin de overstromingen zullen plaatsvinden. Blijft die als de afgelopen jaren dan zullen deze vegetaties een bescheiden plaats blijven innemen, bij afname van de frequentie kunnen ze daarentegen toenemen. Het is in dit verband niet ondenkbaar dat De Kerf weer dicht zal stuiven, zoals fysisch geograaf Pim Jungerius eerder in dit blad (DUIN, 21 jrg. nr. 2) voorspelde. Als dat gebeurt zal er niet worden ingegrepen en zullen verdere overstromingen uitblijven. In dat geval kunnen vochtige valleivegetaties zich op grote schaal uitbreiden.

Overstuiving

Doordat de zeereep niet meer wordt onderhouden vindt er verstuiving plaats, maar ook overstuiving van het achterliggende duingebied. Het zand dat vanaf het strand landinwaarts waait is voor een belangrijk deel afkomstig van de zandsuppleties, die vanaf het begin van de jaren negentig hebben plaatsgevonden. Dit zand is veel kalkrijker dan het zand dat we hier van oorsprong aantreffen. Het gevolg is dat in de licht overstoven buitenduinen nu vegetaties tot ontwikkeling komen die meer kenmerkend zijn voor het kalkrijke duingebied dan voor de extreem kalkarme Schoorlse duinen. Behalve pioniers van droge kalkhoudende bodem, zoals zanddoddegras, muurpeper en kleverige reigersbek, is met name bitterkruid een zeer algemene soort in deze zone. Uit vergelijking met eerdere inventarisaties bleek bitterkruid hier

Ondanks het grote aantal bezoekers aan De Kerf heeft in 1998 en 1999 een paartje bontbekplevieren in De Kerf gebroed (foto: Henk Harmsen).

voor 1993 niet voor te komen. Plaatselijk komen achter de zeereep zeer gevarieerde vegetaties voor met o.a. muizenootje, scherpe fijs

Een paartje scholeksters heeft in De Kerf gebroed (foto: Frits van Daalen).

traal, walstrobremraap en maanvarentje. Behalve van konijnenbegrazing profiteren deze vegetaties waarschijnlijk ook van de lichte overstuiving met kalkrijk zand.

Het graven van De Kerf, begin november 1997 (foto: Henk Wijkhuisen).

Recreatie

Ook in recreatief opzicht is De Kerf een succes. Al tijdens en direct na de aanleg van De Kerf werd het gebied druk bezocht. Aanvankelijk dacht men dat als het nieuwtje er af was, de bezoekersstroom snel op zou drogen. Na twee jaar trekt De Kerf echter nog dagelijks bezoekers, terwijl het in de weekenden regelmatig druk is. Ondanks "zoneringspogingen" van het Staatsbosbeheer neemt het publiek geen genoegen met een blik over het gebied vanaf het daartoe ingerichte uitzichtpunt. Zowel vanaf het strand, als vanuit het duingebied wordt de vallei regelmatig doorkruist. Hierbij dringt de vraag zich op of een dergelijke recreatiedruk wel te combineren is met de natuurdoelstellingen.

In het zuidelijk deel van de vallei en langs de randen vindt een redelijk ongestoorde vegetatie-ontwikkeling plaats. In het noordelijk deel echter blijkt de betredingsintensiteit zo hoog te

zijn dat zich hier tot nu toe nauwelijks planten hebben gevestigd. Aan de andere kant heeft deze sterke betreding mogelijk een positieve invloed op het openhouden van De Kerf.

Hierdoor blijven de duintjes, die zich in de opening vormen, vrijwel onbegroeid. Bij de eerste de beste najaarsstorm worden ze daardoor gemakkelijk weggeblazen.

Op vogels heeft een grote recreatiedruk waarschijnlijk nog meer invloed dan op planten. Ondanks het grote aantal bezoekers heeft in beide jaren een paartje bontbekplevieren in De Kerf gebroed. Verder blijven de broedvogels in de vallei beperkt tot een enkel paar scholeksters. De vraag blijft natuurlijk wat er zou broeden als De Kerf een rustgebied zou zijn.

Wellicht komen we daar achter als we op andere plaatsen nog een aantal "kerven" in onze kustverdediging maken.

C. TEN HAAF IS DIRECTEUR VAN BUREAU BAKKER & TEN HAAF IN ALKMAAR.